

מוסדות
**דרכי
תורה**

בנשיאות מרן הגאון
רבי **אשר וייט שליט"א**

שיעור מרן הרב שליט"א

קונטרס שבועי

אגדה

מה תצעק אלי דבר אל בניי ויסעו

הלכה

קריאת התורה

פרשת בשלח תשפ"ז

שנה כ"ז - קובץ י"ג [תתקמ"א]

יד"ל ע"י מכון "מנחת אשר"

כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י
מכון "מנחת אשר"

להפצת תורתו של
מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

רחוב אהרון אשכולי 109
ירושלים

המען למכתבים:
ת.ד. 23170

Email: info@minchasasher.com

פרשת בשלח

קריאת התורה

"ויסע משה את ישראל מים סוף ויצאו אל מדבר שור וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים" (ט"ו כ"ב).

"עשרה תקנות תיקן עזרא, שקורין במנחה בשבת, וקורין בשני ובחמישי... שיהו קוראין במנחה בשבת, משום יושבי קרנות. ושיהו קוראין בשני ובחמישי, עזרא תיקן, והא מעיקרא הוה מיתקנא, דתניא וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים, דורשי רשומות אמרו אין מים אלא תורה, שנאמר הוי כל צמא לכו למים, כיון שהלכו שלשת ימים בלא תורה נלאו, עמדו נביאים שביניהם ותיקנו להם שיהו קורין בשבת ומפסיקין באחד בשבת, וקורין בשני ומפסיקין שלישי ורביעי, וקורין בחמישי ומפסיקין ערב שבת, כדי שלא ילינו ג' ימים בלא תורה. מעיקרא תקנו חד גברא תלתא פסוקי, אי נמי תלתא גברי תלתא פסוקי, כנגד כהנים ליום וישראלים, אתא הוא תיקן תלתא גברי ועשרה פסוקי, כנגד עשרה בטלנין. ודנין בשני ובחמישי דשכיחי, דאתו למקרא בסיפרא" (ב"ק פ"ב ע"א).

"משה התקין את ישראל שיהו קורין בתורה בשבתות ובימים טובים ובראשי חדשים ובחולו של מועד שנאמר [ויקרא כ"ג מ"ד] וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל עזרא התקין לישראל שיהו קורין בתורה בשני ובחמישי ובשבת במנחה" (ירושלמי מגילה פ"ד ה"א – דף כ"ט ע"א).

הרי לן שנחלקו הבבלי והירושלמי מי תיקן קריאת התורה בשבת ובשני וחמישי. לדעת הבבלי הנביאים שבדור המדבר הן הם שתקנו קריה"ת בימים אלה כדי שלא ילכו שלשה ימים בלי תורה, אך לדעת הירושלמי משה רבינו תיקן קריה"ת בשבת, יו"ט, ר"ח וחזה"מ, ועזרא הסופר הוא זה שתקן קריה"ת בשני וחמישי.

קריאת התורה

והירושלמי לשיטתו בתחילת המסכת (פ"א סוף ה"א – דף ג' ע"ב) במה דמבואר במשנה שחכמים תיקנו שבני הכפרים מקדימין ליום הכניסה דהיינו בשני וחמישי שבו בני הכפרים נכנסים לעיר כדי לשמוע קריאת התורה, והקשו בירושלמי:

"ר' יוסטא בי ר' שונם בעא קומי ר' מנא ולא עזרא תיקן שיהו קורין בתורה בשני ובחמישי ובשבת במנחה, ומרדכי ואסתר מתקינים על מה שעזרא עתיד להתקין א"ל מי שסידר את המשנה סמכה למקרא (אסתר ט' כ"ח) משפחה ומשפחה ומדינה ומדינה ועיר ועיר".

הרי לן שתמהו וכי כיצד מרדכי ואסתר תיקנו שיקראו בני הכפרים ביום הכניסה אם עדיין לא קראו בתורה בשני וחמישי עד ימיו של עזרא הסופר שבא אחריהם, וזה לשיטתם דעזרא הסופר הוא זה שתיקן קריה"ת בשני וחמישי ולפניו תיקנו רק בשבת ויו"ט ומקראי קודש.

והנה כתב הרמב"ם (הל' תפילה פי"ג ה"א):

"משה רבינו תיקן להם לישראל שיהו קורין בתורה ברבים בשבת ובשני ובחמישי בשחרית כדי שלא ישהו שלשה ימים בלא שמיעת תורה, ועזרא תיקן שיהו קורין בן במנחה בכל שבת משום יושבי קרנות, וגם הוא תיקן שיהו קורין בשני ובחמישי שלשה בני אדם ולא יקראו פחות מעשרה פסוקים".

וחידוש יש בדבריו שמשה רבינו הוא זה שתיקן קריה"ת בשני וחמישי וזה לא כדברי הבבלי שהנביאים תיקנו קריאה זו, ולא כדברי הירושלמי שקריאה זו תוקנה ע"י עזרא.

וכתב שם הכסף משנה:

"וכלפי מה שאמרו עמדו נביאים ותקנו כתב רבינו מרע"ה שהוא היה הנביא הגדול וכל נביאים שבדור בית דינו הוא ועוד שלא עשו דבר אלא בהסכמתו וא"כ אליו ראוי ליחס הענין".

וכבר כתבו הראשונים הרשב"א והריטב"א להשוות את דברי הירושלמי בריש מגילה עם המבואר בב"ק דנביאים הראשונים כבר תיקנו את הקריאה בשני וחמישי, וז"ל הריטב"א (בריש מס' מגילה):

קריאת התורה

"דאע"ג דנביאים הראשונים תקון בב' ובה' ובשבת במנחה כדאיתא בב"ק (פ"ב א'), הא אתפרש התם דנביאים הראשונים לא תקון אלא תלתא פסוקי בחד גברא או תלתא גברי חד חד פסוקא וקריאה זו לא היתה חשובה בעיניהם כ"כ עד שיכנסו שם מן הכפרים, אבל אחר תקנת עזרא שיקראו תלתא גברי עשרה פסוקי היתה קריאה חשובה ליכנס שם מן הכפרים, וא"כ איך אנשי כנה"ג מתקנים וקובעים יום הכניסה על מה שעתידי עזרא לתקן".

אך באמת פליגי הבבלי והירושלמי בפ"ד כמבואר, ולדעת הירושלמי עזרא הסופר הוא אכן זה שתיקן קריה"ת בב' וה'.

אך בניגוד לכל הנ"ל כתב בתורת חיים להגאון רבי אברהם חיים שור מעמודי וגדולי הפשט (בב"ק שם) שתקנת קריה"ת התקינו הנביאים לאחר מותו של משה רבינו, ואף שבמושכל ראשון היה נראה כדבריו, דאילו היה זה בחייו תימה שלא אמרו חז"ל שמושה תיקן להם לישראל ותלו זאת בנביאים שביניהם שכולם היו בטלים אצל משה, בדברי הרמב"ם והריטב"א מפורש שלא כדבריו וכתבו שמושה רבינו תיקן תקנה זו.

והתורת חיים הוכיח כדבריו, דהלא התורה שלא הושלמה אלא לאחר מות משה רבינו, וס"ת שחסר בו אות אחת פסולה, וע"כ שלא תיקנו קריה"ת עד לאחר מות משה רבינו ע"ה.

וכבר כתבו רבים לדחות ראיה זו, דטרם מות משה רבינו היה ספר התורה שלם אף ללא שמונת הפסוקים האחרונים, ובאמת נראה עוד דתקנה קדומה זו של קריאת התורה אינה כפופה לדיני קריאת התורה שתיקנו חכמים, דהלא עדיין לא ניתנה תורה, אלא שתקנה קדומה זו היא הבסיס והמקור למה שעתידין לתקן בדיני קריאת התורה על פרטיהן ודקדוקיהם, ולהדיא כתב הב"ח (סימן תרפ"ה) שתקנת משה רבינו היה שיקרא בעל פה, ומ"מ אין לנו אלא דברי הראשונים ובאורן נראה אור.

ב

ויש לעיין במצוות קריה"ת אם הוי מצוה דאורייתא או מצוה דרבנן.

קריאת התורה

ולכאורה נחלקו בזה רש"י ותוס' בברכות (י"ג ע"א) במה שדנו בגמ' אם כל התורה בלשון הקודש נאמרה או בכל לשון, וכתב רש"י דנפ"מ לקריאת התורה, ותמהו התוס' דהלא קריה"ת אינה אלא מדרבנן, ותירצו דקריאת פרשת זכור הוי מה"ת, וכ"כ עוד במגילה (י"ז ע"ב), עי"ש. (וי"א דאף פרשת פרה מה"ת, עיין שו"ע סימן קמ"ו סעיף ב' וסימן תרפ"ה סעיף ג', ובמש"כ במנחת אשר במדבר סימן נ"ו אות ה').

וכתב הב"ח (סימן תרפ"ה):

"ומה שתופסין התוספות בפשיטות דקריאת התורה אינה מן התורה אלא מדרבנן ועזרא הוא דתיקן איכא לתמוה נמי דבפרק מרובה (ב"ק פב א) אמרו משה רבינו עליו השלום תיקן במדבר שיהו קורין בתורה אלא שבא עזרא ותיקן תלתא ובירושלמי (מגילה פ"ד ה"א) נמי איתא משה תיקן להם לישראל שיהיו קורין בתורה בשבתות וימים טובים וראשי חודשים ובחולו של מועד שנאמר (ויקרא כג מד) וידבר משה את מועדי יי' אל בני ישראל ומביאו הרי"ף בפרק הקורא עומד (מגילה יג א) השתא לפי זה ודאי כל קריאה בשבתות מן התורה כפירוש רש"י אלא שלא היה סדר מיוחד לכל קריאה מלבד פרשת זכור ובא עזרא ותיקן הסדר לכל הקריאות. ואפילו לפי זה נראה דצריך לזוהר טפי בפרשת זכור שהיא מצוה מיוחדת ומפורשת בתורה מה שאין כן שאר קריאות שאינן אלא בעל פה מפי משה רבינו עליו השלום".

ולמדנו מדברי הב"ח דתקנת משה רבינו הוי מה"ת.

ולכאורה יש לתמוה על דברי הב"ח, דהלא עוד מצינו שמושה רבינו תיקן לישראל שבעת ימי אבילות וכמ"ש הרמב"ם (הל' אבל פ"א ה"א) "ומשה רבינו תקן להם לישראל שבעת ימי אבילות ושבעת ימי המשתה".

ומקורו בירושלמי כתובות (פ"א ה"א, דף ב' ע"ב), ולית מאן דס"ל דשבעת ימי אבילות הוי מה"ת, ולהדיא מפורש ברמב"ם שם דהוי מדרבנן.

ואפשר דשאני תקנת משה רבינו בקריה"ת, שבירושלמי דרשה מהכתוב "וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל", הרי דאעפ"י שאמרו חז"ל שמושה תיקן קריה"ת אין זה תקנה בעלמא, אלא מה"ת, אך מפשטות לשון הב"ח משמע דתקנת משה רבינו הוי מן התורה.

קריאת התורה

וכבר כתב הריטב"א (מגילה י"ז ע"ב) ליישב שיטת רש"י דקריה"ת בציבור הוי מזה"ת, עי"ש.

ג

ומ"מ מבואר בב"ק שמשנה רבינו ונביאים שעמו תיקנו קריה"ת כדי שלא ילכו ג' ימים בלי תורה.

וכתב הפרי מגדים (אשל אברהם ריש סימן קל"ה):

"הא דאמר בבא קמא פ"ב וילכו שלשה ימים בלא מים כו' [שמות טו, כב] קשיא, והא בכל יום קורין קריאת שמע והוה תורה, (ואי אומרים פסוק ראשון די, יש ליישב קצת), וצריך לומר דמלבד זה צריך לעסוק בתורה. ואפשר שלא ילכו בלא תורה מתוך הכתב דוקא, ואי"ה יבואר לקמן ובפתיחה."

ושני התירוצים שכתב דחוקים ביותר, דמה שכתב שאף שתלמוד תורה מקיימים בקר"ש תיקנו קריה"ת כדי שיעסקו בתורה, הלא זו קריאה וזו קריאה ומה בין זה לזה, וכבר כתב הט"ז (סימן מ"ז ס"ק א') בביאור ברכת "לעסוק בדברי תורה" דהיינו לימוד בעיון, וכמה רחוק לומר דתחילת התקנה בקריאת התורה היתה כדי שיעסקו בתורה ובפלפול עיונה.

וגם מש"כ שצריך התקנה כדי שיעסקו בתורה מתוך הכתב, רחוק ורחוק כמוכן לכל.

ובאמת נראה שתשובת שאלה זו פשוטה ומפורשת בדברי הרמב"ם שלא ילכו ג' ימים ללא תלמוד תורה ברבים, שמעלתה גדולה ונשגבה, וזה לשון הרמב"ם שם:

"משה רבינו תיקן להם לישראל שיהו קורין בתורה ברבים בשבת ובשני ובחמישי בשחרית כדי שלא ישהו שלשה ימים בלא שמיעת תורה, ועזרא תיקן שיהו קורין כן במנחה בכל שבת משום יושבי קרנות, וגם הוא תיקן שיהו קורין בשני ובחמישי שלשה בני אדם ולא יקראו פחות מעשרה פסוקים."

קריאת התורה

ד

קריאת התורה חובת יחיד או חובת ציבור

המתפלל במטוס האם עליו לטרוח בהגיעו לעיר לשמוע קריה"ת בביהכ"נ

הנה דנו גדולי הדורות בעיקר מצות קריאת התורה אם חובת היחיד היא וכל אחד ואחד חייב לשמוע קריאת התורה בשני וחמישי ובשבת קודש, אלא שהלכה מסויימת היא שאין קורין בתורה אלא בעשרה, או שמא אין מצוה זו מוטלת על כל יחיד ויחיד, אלא חובת הציבור היא, דכל שעשרה מתקבצים להתפלל בציבור חובה מוטלת עליהם לקרוא בתורה. ואפשר דיתירא מזו אף מוטל עליהם להתקבץ כדי לקרוא בתורה וכשם שיש מצוה מסויימת על הציבור להתקבץ להתפלל בעשרה וכדמשמע מדברי הרמב"ם (הל' תפילה פי"א ה"א) "כל מקום שיש בו עשרה מישראל צריך להכין לו בית שיכנסו בו לתפלה בכל עת תפלה ומקום זה נקרא בית הכנסת", אך מ"מ אין זו חובת היחיד אלא חובת הציבור, ואין היחיד מחויב לשמוע קריאת התורה.

ונפ"מ במי שלא עלה בידו להתפלל עם מגין האם עליו להשתדל השתדלות נמרצת לשמוע קריה"ת, ונשאלתי פעמים רבות במי שהיה בטיסה והתפלל ביחידות האם עליו להגיע לביהכ"נ כדי לשמוע קריה"ת, דאם חובת היחיד הוא, כך עליו לעשות, אך אם אין כאן אלא מצות הציבור, פטור הוא מהשתדלות מרובה.

ולכאורה שאלה זו תלויה בשתי הדעות שבשו"ע (או"ח סימן קמ"ו ס"ב):

"כיון שהתחיל הקורא לקרות בס"ת, אסור לספר אפילו בד"ת, אפי' בין גברא לגברא, ואפילו אם השלים הוא הפרשה, ויש מתירים לגרום (פי' ללמוד) בלחש".

שיטה ראשונה ס"ל דהוי חובת יחיד ולפיכך אסור ללמוד בשעת קריה"ת ואף אם יש עשרה ששומעים את הקריאה, ושיטה בתראה ס"ל דהוי חובת הציבור, ולפיכך רשאי היחיד להשתמש ולעסוק בתורה, וכך הבינו רבים מן האחרונים.

אך באמת אין בזה הכרח כלל, ויש לפרש את שתי השיטות לפי שתי הדרכים, ואבאר.

קריאת התורה

ובאמת אפשר דאף אם מצוה זו חובת הציבור היא, ואין היחיד חייב לטרוח להגיע לביהכ"נ כדי לשמוע קריה"ת, מ"מ אם הוא יושב בביהכ"נ בשעת הקריאה חייב הוא להשתתף ולשמוע, דהלא אין הציבור אלא קובץ של יחידים, ואין בכלל אלא מה שבפרט, וחובה זו רובצת על כל בני הציבור, ומשו"כ אין היחיד רשאי לספר אף לא בדברי תורה.

ומאידך אפשר, דהמיקל ללמוד בשעת הקריאה ס"ל דאף שחובת היחיד היא, כיון שכל ענין הקריאה לא תיקנו אלא כדי שלא ילכו ג' ימים בלא תורה, אין מצות הקריאה דוחה ת"ת, ומותר ללמוד בשעת הקריאה. וכדי לעמוד על בוריין של דברים יש להעתיק את כל הסעיף:

"כיון שהתחיל הקורא לקרות בס"ת, אסור לספר אפילו בד"ת, אפי' בין גברא לגברא, ואפילו אם השלים הוא הפרשה, ויש מתירים לגרום (פי' ללמוד) בלחש, וי"א שאם יש י' דצייתי (פי' המשימין לבם) לס"ת, מותר לספר בד"ת (ב"י בשם מהרי"א), ויש מתירים למי שתורתו אומנתו, ויש מתירים למי שקודם שנפתח ס"ת מחזיר פניו ומראה עצמו שאינו רוצה לשמוע ס"ת אלא לקרות, ומתחיל לקרות, ולקרות שנים מקרא ואחד תרגום בשעת קריאת התורה, שרי... והנכון שבכל הפרשיות ראוי למדקדק בדבריו לכיון דעתו ולשומעם מפי הקורא".

הרי לן די"א דמותר לו ללמוד תורה אף אם לא יהיו עשרה ששומעין את הקריאה, וכן י"א שמותר לו אף לכתחלה לקרוא שמו"ת, ולכאורה תימה דא"כ אין ציבור ששומע הקריאה ונמצא דברכת העולים ברכה לבטלה, וע"כ צ"ל דאף אלה שלומדים וקוראים שנים מקרא ואחד תרגום מצטרפים לעשרה. ובהכרח צ"ל דכיון שעיקר מצות קריה"ת משום תלמוד תורה הוא, לא גרעי הני מהעולים לתורה והשומעים את הקריאה.

והנה בברכת שמואל (יבמות סימן כ"א) כתב בשם רבו הגדול הגר"ח נפ"מ בחקירה דידן לענין רובו ככולו, והאם די בששה שחייבים והשאר מצטרפים למנין, וחידוש שדין אחד לקריה"ת, למקרא מגילה ולחזרת הש"צ דבכל הני אם חובת הציבור הם ואין החיוב אלא על עשרה לא שייך בזה רובו ככולו דמ"מ אין כאן עשרה החייבים בקריאה, אבל אם כל יחיד חייב בהם אלא שדין מסויים הוא שאין קוראים אלא בעשרה אז מהני בזה רובו ככולו.

ובשאלה זו כבר נחלקו הלכה למעשה.

קריאת התורה

בחיי אדם (כלל ל"א סי"א) כתב:

"צריך עיון אם כולם שמעו קריאת התורה ויש איזה בני אדם שלא שמעו, אם מותר לקרות עוד הפעם בשבילם, ולא דמי לפריסת שמע בסי' ס"ט, דהתם כל יחיד מחויב אותה ברכה, אבל הכא החיוב רק שישמע קריאת התורה. וחכמים תקנו שיברך משום כבוד הצבור, ויש לומר דלא תקנו אלא כשכל הצבור חייבין בקריאה, אבל לא בשביל יחיד. וצריך עיון".

הרי שנסתפק בזה, ובביאור הלכה (סימן קמ"ג סעיף א') כתב בשם גדול אחד:

"עיי' בח"א כלל ל"א סי"א שנסתפק אם יש איזה בני אדם שלא שמעו הקריאה אם מותר לקרות עוד הפעם בשבילם דאפשר דלא תקנו אלא כשכל העשרה הם חייבין בקריאה והראני גדול אחד שמפורש בר"ן רפ"ק דמגילה בסוגיא דמגילה בזמנה קורין ביחיד דברובן שלא קראו סגי עי"ש".

והנה פסק הרי"ף במגילה (ג' ע"א) דמגילה שלא בזמנה אין קורין אותה אלא בעשרה, והקשה עליו במאור הקטן למה לא תני בהדי מתניתא במגילה (כ"ג ע"ב) "אין פורסין על שמע, ואין עוברין לפני התיבה, ואין נושאים את כפיהם, ואין קורין בתורה, ואין מפטירין בנביא, ואין עושין מעמד ומושב, ואין אומרים ברכת אבלים ותנחומי אבלים, וברכת חתנים, ואין מזמנין בשם פחות מעשרה".

ותירץ הרמב"ן במלחמת:

"אמר הכותב השנוים במשנתנו כולם חובות הצבור הן ואינן אלא במחויבים בדבר אבל מגילה כשם שהצבור חייב כך כל יחיד ויחיד חייב שלא קרא צריך י' משום פרסומי ניסא ובין שיצאו הן או שלא יצאו קורין ב' להוציא היחיד משא"כ בשאר כל המצות".

ולכאורה פשוט בביאור דברי הרמב"ן שאכן קריה"ת חובת הצבור וכמו חזרת הש"צ בתפילה ולא חובת היחיד. אך באמת י"ל בזה דרך אחר בכונת הרמב"ן דבאמת אף קריה"ת חובתה על כל יחיד, אלא שכך דינה ותקנתה שאין קורין אלא בציבור, וכעין שילוב יש כאן דאף שכל יחיד חייב בקריה"ת צריך הוא להיות חלק של ציבור לקיים מצוה זו, משא"כ במקרא מגילה שאין בה דין ציבור כלל, אלא דין מסויים שצריך שתהיה קריאתה בפני עשרה משום פרסומי ניסא, ודו"ק בזה.

קריאת התורה

ועיין בפירוש רבינו חננאל (יומא ע' ע"א) במה שאמרו במשנה (ס"ח ע"ב) "הרואה כהן גדול כשהוא קורא אינו רואה פר ושעיר הנשרפין, והרואה פר ושעיר הנשרפין אינו רואה כהן גדול כשהוא קורא", וכתב הר"ח "ש"מ דמצוה היא לישוב בכנסת בשעה שקורין בס"ת שנאמר ברוב עם הדרת מלך".

ויש מביאין ראיה מדבריו דאין קריה"ת חובת היחיד כלל וכל מצותו של היחיד לבא ולשמוע קריה"ת אינו אלא משום ברוב עם וכו', אך לענ"ד אין זה ראיה כלל, ונראה יותר דכונתו דאף מי שכבר יצא יד"ח קריה"ת מ"מ יש מצוה לישוב בכנסת משום ברב עם, דבאמת אין חיוב על הציבור לשמוע קריאת הכה"ג ביוה"כ ולא נתקבצו ההמונים אלא משום ברב עם הדרת מלך.

והנה איתא במשנה (מגילה כ"ד ע"א) "קטן קורא בתורה ומתרגם, אבל אינו פורס על שמע ואינו עובר לפני התיבה".

וכתב רש"י: "קטן אינו פורס על שמע - לפי שהוא בא להוציא רבים ידי חובתן, וכיון שאינו מחויב בדבר, אינו מוציא אחרים ידי חובתן".

ולכאורה מבואר בדבריו דבקריאת התורה אין הקורא צריך להוציא את הרבים ידי חובתן דאין כאן חובת יחיד, ולפיכך הוא קורא בתורה.

ועוד מצינו במועד קטן (כ"ב ע"ב):

"נשיא שמת - בתי מדרשות כולן בטיילין, ובני הכנסת נכנסין לבית הכנסת, וקורין שבעה ויוצאין".

ולכאורה מוכח מזה דקריה"ת אכן חובת יחיד הוא דהלא אין מתפללין בציבור וכל אחד מתפלל ביחידות בביתו ורק לקריאת התורה מתקבצין, הרי לן לכאורה דהוי חובת היחיד.

אך הריטב"א שם כתב:

"וגבי נשיא אמרו שאין מתפללים בבית הכנסת כלל אלא ביום שבת שנכנסין שם לקרות בתורה שבעה כדי שלא יהא בית הכנסת בטל לגמרי אף מקריאה בתורה בציבור".

קריאת התורה

הרי לן טעם אחר שבאין לבית הכנסת לקרות בתורה שלא יהיה ביהכ"נ בטל לגמרי.

ויש לדיוק בדברי הגמ' דרק בשבת באין לקרות בתורה בציבור ולא בשני וחמישי, שהרי אמרו שקורין שבעה ויוצאין. וכך כתב הרמב"ם להדיא (הל' אבל פ"ט הט"ו). ובלחם משנה כתב שם דלאו דוקא נקטו שבעה. ודוחק גדול לומר שגם בגמ' וגם הרמב"ם כתבו לאו דוקא.

והרא"ש (מו"ק פ"ג סימן מ"ה) כתב בדברי הגמ' דאף בחול באין לקרוא בתורה אלא דקמ"ל דאף בשבת בתי מדרשות בטלין ואין באין אלא לקרוא בתורה, אבל ברור שאין זה כונת הרמב"ם.

וידוע בשם הגר"ח מבריסק שלמד מזה דשאני קריה"ת בשבת מקריה"ת דשני וחמישי, ובעוד קריה"ת בשני וחמישי הוי חובת הציבור, קריה"ת בשבת הוי חובת היחיד ומשו"כ באין לביהכ"נ לקרות בשבת דוקא.

אך באמת יש לתמוה וכי מה בין קריה"ת בשני וחמישי לקריה"ת בשבת, והלא שתיהן בחדא מחתא מחתינן להו ושתייהן תקנת משה רבינו כדי שלא ילכו ג' ימים בלי תורה וכמבואר בדברי הרמב"ם (הל' תפילה פי"ב ה"א):

"משה רבינו תיקן להם לישראל שיהו קורין בתורה ברבים בשבת ובשני ובחמישי בשחרית כדי שלא ישהו שלשה ימים בלא שמיעת תורה".

אמנם לפי הירושלמי דמשה רבינו תיקן קריה"ת בשבת ויו"ט ועזרא הסופר תיקן קריה"ת בשני וחמישי ומנחה בשבת, אפשר ששתי תקנות יש כאן השונים ביסודן, ולא הרי זה כהרי זה, תקנת משה רבינו על היחיד ותקנת עזרא על הציבור..

ואף לדברי הרמב"ם יש לומר לפי מה שכתב (שם פי"ג ה"א):

"המנהג הפשוט בכל ישראל שמשלימין את התורה בשנה אחת".

הרי לן דמלבד התקנה שיקראו בתורה ב' זה' ובשבת, מנהג ישראל תורה שישלימו את כל תורת משה אחת לשנה, ויש מקום לומר שמצד מנהג זה חובת יחיד הוא, דכל אחד ואחד מישראל יקרא את כל התורה בכל שנה ושנה, משא"כ תקנת משה רבינו

קריאת התורה

שלא ישהו ג' ימים בלא תורה חובת הציבור הוא, כלשון הרמב"ם שמשנה תיקן שיהיו קורין בתורה ברבים, דהלא כל יחיד מצווה בזהגית בו יומם ולילה.

וידוע שהגר"ח מבריסק נקט למעשה שקריאת התורה חובת יחיד הוא, ואף בזמנים ובמקומות שאי אפשר היה להתפלל בעשרה טרח טרחה גדולה לשמוע קריה"ת בציבור, ומעשה שהיה בולוויץ וביתו של הגר"ח היה מתחת לבית דירתו של חמיו הג"ר רפאל שפירא בעל תורת רפאל, והגר"ח ארגן מנין בבית לקריה"ת והיה חסר א' ושלח לבקש מחותנו לרדת כדי להשלים מנין, והגר"ר סירב לרדת, כנראה כדי להורות הלכה שחובת הציבור הוא ולא חובת היחיד, ואמר שאין צריך ואין ראוי להטריח אנשים כדי לקרוא בתורה במנין.

ומ"מ הראנו לדעת שבסוגיא זו אין הכרעה ברורה, ויש לפרש את רוב הסוגיות והשיטות לפי שתי הדרכים.

ה

והגר"י ענגיל בציונים לתורה (סימן ט') כתב לחקור במצות קריאת התורה, אם המצוה הוא קריאה והבעל קורא מוציא את הציבור ידי חובתן מדין שומע כעונה, או שמא אין המצוה אלא בשמיעה, וכל אחד מבני הציבור יוצא יד"ח בעצם שמיעתו, והביא ראיות לכאן ולכאן.

ונראה ברור דחקירה זו מיתלא תליא בשאלה הנ"ל, דאם מצות היחיד יש כאן פשוט שהמצוה בקריאה ככל יתר המצוות שבדיבור שכולם בקריאה ודיבור כתפילה, קר"ש, מאה ברכות, מקרא מגילה וכדו', ולא מצות היחיד שהיא בשמיעה אלא מצות שופר שאינה בדברים אלא בקול בעלמא, ועוד דהרי כבר כתב הריטב"א (ר"ה ל"ד ע"א) שמצותה בשמיעה משום שעיקר מצות השופר להתעורר בתשובה וכמ"ש הרמב"ם (הל' תשובה פ"ג ה"ד).

ומאידך נראה דאם מצות הציבור היא פשוט שהמצוה בשמיעה וכשמיעת קריאת המלך ביום הקהל, דלא מסתבר כלל שיש מצוה על הציבור להתקבץ יחד וכל אחד יקרא, אלא מסתבר שאחד קורא וכולם שומעים.

ואף שהגר"ע הראה פנים לכאן ולכאן, באמת נראה ברור ופשוט דהא בהא תליא.

קריאת התורה

ובציונים לתורה הביא משו"ת מהר"י ברונא (סימן ק"ג) שהביא את תשובת מהר"י וייל דהשומע קריאת התורה אינו יוצא בכך חובת שנים מקרא ואחד תרגום "דלא קיימא בב"ה רק לשמיעה ולא לקריאה". הרי לן שמצות קריה"ת בשמיעה היא ולפיכך אינו יוצא יד"ר קריאת שמו"ת.

והביא עוד מדברי מהר"י ברונא (סימן ר') שכתב דקטן קורא בתורה ומוציא את הגדולים יד"ח, ולא במקרא מגילה שאין הקטן קורא להוציא אחרים יד"ח "דתורה לשמיעה קיימה" ולא לקריאה כמקרא מגילה.

ולדעתי מוכח גם מדבריו שמצות קריה"ת על הציבור הוא, כמבואר.

ומה שכתב המשנה ברורה (סימן קמ"ו סק"ג) מהפרי מגדים שכל סעיף זה לא נאמר אלא במי שכבר יצא ידי חובת קריאת התורה או במי שכונתו לצאת ידי חובתו אח"כ, אבל בלא"ה חייב הוא לשמוע את הקריאה, אינו במשמע סתימת הבית יוסף וכל הפוסקים.

מה תצעק אלי דבר אל בני ויסעו

מה תצעק אלי דבר אל בני ויסעו

"ופרעה הקריב וישאו בני ישראל את עיניהם והנה מצרים נסע אחריהם וייראו מאד ויצעקו בני ישראל אל ה'... ויאמר משה אל העם אל תיראו התיצבו וראו את ישועת ה' אשר יעשה לכם היום כי אשר ראיתם את מצרים היום לא תספו לראתם עוד עד עולם. ה' ילחם לכם ואתם תחרשו. ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו. ואתה הרם את מטך ונטה את ידך על הים ובקעהו ויבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה" (שמות פרק י"ד פסוק י" – ט"ז).

ראו רבים וגם תמהו, הלא אומנות אבותינו בידינו וכך נצטוינו, לזעוק אל ה' בשעת צרה וצוקה, להתנפל לפניו בתחנון ובתפלה ובצעקה, ומה זה שאמר ה' למשה "מה תצעק אלי".

אלא שיש ונגזרה גזירה, ואין לבטלה בכל כח שבעולם ואף לא בכח התפילה כי אם בכל הבטחון בלבד. וכך היה בשעה שעמדו ישראל על הים.

וכך כתב בנפש החיים (שער א' פרק ט'):

"ובעת קריעת ים סוף אמר הוא יתברך 'מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו' (שמות י"ד ט"ו) ר"ל דבדידהו תליא מילתא שאם המה יהיו בתוקף האמונה והבטחון ויסע הלוך ונסוע אל הים סמוך לבם לא ירא מעצם בטחונם שודאי יקרע לפניהם, ואז יגרמו עי"ז התעוררות למעלה שיעשה להם נס ויקרע לפניהם".

וכך כתוב בספר מדרש פנחס בשם הצה"ק רבי פנחס מקוריץ מתלמידי הבעש"ט (מהדורת תש"ן עמוד ע"ח).

וכבר קדמם באור החיים וכתב בזב ביאור נפלא (שמות י"ד ט"ו):

"מה תצעק אלי פירוש כי אין הדבר תלוי בידי הגם שאני

מה תצעק אלי דבר אל בני ויסעו

חפץ עשות נס כיון שהם אינם ראויים מדת הדין מונעת ואין כח ברחמים כנגד מדת הדין המונעת, ואמר אליו דבר אל בני ישראל פירוש זאת העצה היעוצה להגביר צד החסד והרחמים דבר אל בני ישראל ויתעצמו באמונה בכל לבם ויסעו אל הים קודם שיחלק על סמך הבטחון כי אני אעשה להם נס ובאמצעות זה תתגבר הרחמים".

ומעל כולם הלא סוד זה נתגלה בזוהר הק' (ח"ב נ"ב ע"ב):

"א"ר יהודה א"ר יצחק פרעה חכים מכל חרשוי הוה ובכל אינון כתריין ובכל אינון ידיען אסתכל ובכל סטרא דלהון לא חמא פורקנא דלהון ישראל ולא הוה תלי בחד מנייהו, ועוד דהא בכלהו קשירו קשרא עלייהו דישראל ופרעה לא סבר דאית קשרא אחרא דמהימנותא דאיהו שליט על כלא, ועל דא הוה אתקיף לביה".

פרעה מכשף היה, וידע שאין לישראל תקומה ותקווה. כל הדרכים נסתממו וכל השערים ננעלו בפניהם. בטוח היה בנצחונו וכך העלה באצטגנוניו. אך לא ידע הוא את סוד האמונה, ולא ידע שהבוטח בה' חסד יסובבנו אף אם כל שאר הסגולות והעצות פג כוחם, והוא שאמר הקב"ה למשה רעיא מהימנא "מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו".

ונראה עוד דכל עשרת המכות על נסיהן ונפלאותיהן הכנה והכשר היו לנסיון הגדול ולישועה הגדולה של קריעת ים סוף, דכבר ביארתי במק"א דכונה כפולה ומוכפלת היה בעשרת המכות וכדברי הכתוב (שמות י' ב') "למען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים ואת אתתי אשר שמתים במ". מחד היו המכות עונש לפרעה ומצרים שציערו את ישראל ארבע מאות שנים, ומאיך היו המכות לאות ולמופת לבני ישראל שהקב"ה לבדו שליט בעליונים ובתחתונים ואין עוד מלבדו.

וכבר ביארו הקדמונים בחכמתו העמוקה של רבי יהודה שהיה נותן בהם סימנים דצ"ך עד"ש באח"ב, דעשרת המכות חלוקות לשלש חלוקות, שלשת הראשונים, דם צפרע וכנים היו בעפר הארץ ומי הים שהם הדרגה

מה תצעק אלי דבר אל בני ויסעו

הנמוכה של הבריאה. המכות האמצעיות ערוב דבר ושחין היו באדם ובבעלי החיים שהן למעלה מדרגת הארץ, וארבעת האחרונים היו בגרמי השמים, ברוחות השמים שהביאו את הארבה ממרחק, בברד שניתך ארצה, וליקוי המאורות במכת החושך, ומעל כולם מכת בכורות שהיתה בנפש האדם.

וכל זאת לגלות ולהודיע שאלקי השמים הוא אלקי הארץ ובורא שמים הוא יוצר האדם, והוא לבדו תקיף ובעל היכולת ובעל הכוחות כולם, אין עוד מלבדו ואפס זולתו.

ורק בכח אמונה זו באו ישראל בתוך הים בחרבה וזכו לנס קריעת ים סוף.

ב

איתא במכילתא (בשלח ריש פרשה ג):

"ר' אליעזר אומר, אמר הקב"ה למשה משה בני נתונים בצרה הים סוגר ושונא רודף ואתה עומד ומרבה בתפלה. מה תצעק אלי, שהיה (ר' אליעזר) אומר יש שעה להאריך ויש שעה לקצר, "א-ל נא רפא נא לה" - הרי זה לקצר, "ואתנפל לפני ה' כראשונה ארבעים יום" - הרי זה להאריך".

וכעין זה בספרי סו"פ בהעלותך:

"שאלו תלמידיו את ר' אליעזר עד כמה יאריך אדם בתפילתו, אמר להם: אל יאריך יותר ממשה, שנאמר: ואתנפל לפני ה' כראשונה את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה, ועד כמה יקצר בתפילה, אמר להם: אל יקצר יותר ממשה, שנאמר: "א-ל נא רפא נא לה", יש שעה לקצר ויש שעה להאריך".

מה תצעק אלי דבר אל בני ויסעו

וע"ע כעי"ז בברכות ל"ד ע"א.

והנה חז"ל לא פתחו לנו שערי אורה לדעת עת וזמן לכל חפץ, עת להאריך ועת לקצר, ולא נגלו לנו תעלומות חכמה לדעת מדוע משה רבינו לפעמים האריך ולפעמים קיצר.

ולפי המבואר בדבריהם של שלשה גדולי עולם, ודברי הזוהר הנ"ל דבכח הביטחון להשלים את כח התפילה (וכבר הארכתי במקום אחר לבאר (לעיל מאמר ה') דכח הביטחון יש בו כדי להגן על הבוטח ולהבטיח שהקב"ה ימלא בטחונו וכדכתיב (תהלים ל"ב, י'): "הבוטח בה' חסד יסובבנו"). וביאור הדבר, דהלא כל כח התפילה אינו אלא בכך שע"י תפלתו גורם האדם לפתוח לעצמו את שערי השפע בריבוי הרחמים והחסד, ו"ברכה" נגזרת מלשון "בריקה" ו"ריבוי" כמ"ש הרשב"א (בשו"ת ח"ה סי' נ"א) ושפע זה מתרבה ויורד גם בכח מצות הביטחון.

ואפשר דמשום כך כאשר התפלל משה לרפואתה של מרים - שהיתה צדקת גמורה ומסתמא עז היה בטחונה בהקב"ה הרופא כל בשר ומפליא לעשות - לא האריך בתפילתו אלא קיצר עד למאוד. אך כאשר התפלל על בני ישראל לאחר חטא העגל, שהקב"ה ימחל לעוונם ולא היתה אצלם השלמת הביטחון במקום התפילה, ראה משה, רעיא מהימנא, צורך להתנפל לפני ה' ולהאריך בתפילה.

ולפי זה מובן שאמר הקב"ה לישראל: "מה תצעק אלי, דבר אל בני ישראל ויסעו" ואם יסעו בני ישראל לתוך הים ויכנסו לתהומות ויבטחו באביהם שבשמים שיציל ויושיע משבולת מים רבים, אזי בכח הביטחון ינצלו אף במיעוט תפילה.

ואפשר לומר עוד, דבאמת לא היו בני ישראל ראויים להיגאל, משום חסרון אמונה שבהם, דהלא טענו כנגד משה: "המבלי אין קברים במצרים", ונזקקו לתשובת המשקל ולחיזוק במידת האמונה והבטחון כדי שיהיו ראויים להיגאל.

מה תצעק אלי דבר אל בני ויסעו

וזה שאמר הקב"ה למשה: "מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו",
וכאשר יכנסו לתוך הים ויבטחו בקב"ה שיצילם, בכך תגדל זכותם ויתקנו
את אשר עוותו ויהיו ראויים לנס.

[מנחת אשר אמונה ובטחון מאמר ט"ז]

נר זיכרון

לעילוי נשמת

הרה"ח משה בן
מוה"ר יוסף דוד ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

מרת מלכה מחלה בת
הר"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידנו עוז
הר"ר דוד הגר הי"ו
לום אנג'לס

